

Shiraz University
RiCeST
ISC

ISSN: 2008-7926

Journal of

Legal Studies

Vol. 18, Issue 3, Autumn 2026

JLS

Journal of Legal Studies

Journal Homepage: <https://jls.shirazu.ac.ir/>
doi: <https://10.22099/JLS.2026.53812.5357>

Research Article

The Function of Risk-Based Justice in the Prevention of Administrative Corruption in Iran

Mehdi Mehrpour Khameneh¹, Hassan Hajitabar Firouzjaei^{2*}, Mehdi Esmaili³

1. PhD student in Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Ayatollah Amoli Branch, Mazandaran, Iran

2. Associate Professor, Department of Law, Ghaemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran

3. Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran

Article history:

Received: 27-07-2025

Accepted: 18-04-2026

Abstract

Introduction

Throughout the continuum of history, societies have always been exposed to various forms of wrongdoing. The naturalistic perception of crime represents a novel approach compared to earlier views on how to confront this phenomenon and establish punitive justice. The assumption of the inevitability and naturalness of crime creates a perspective akin to natural laws in dealing with it. Based on this view, just as natural phenomena are observable, law-governed, and predictable, human offenses also possess such characteristics. In this context, the theory of distributive justice in combating administrative corruption relies on measurable and efficient

Please cite this article as:

Mehrpour Khameneh, M., Hajitabar Firouzjaei, H., Esmaili, M (2026). The Function of Risk-Based Justice in the Prevention of Administrative Corruption in Iran. *Journal of Legal Studies*, 18(3), 225-260. doi: <https://10.22099/JLS.2026.53812.5357>

* Corresponding author:

E-mail address: h.hajitabar@iau.ac.ir

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

indicators, focusing on productivity and reducing the operational costs of the criminal justice system. The enactment of the Administrative Integrity and Anti-Corruption Promotion Act of 2011 (1390 Iranian calendar) reflects the legislature's recognition of the serious threat posed by financial and administrative corruption to the social and political system. From a legal standpoint, provisions such as Article 3 of the 2011 Act, along with its amendments in 2020 (1399), emphasize transparency in financial and administrative processes and provide a solid foundation for implementing distributive justice. The objective of this study is to identify and examine the applicability of the principles of the distributive justice approach in controlling and preventing administrative corruption.

Methods

The data and materials for this study were collected through library-based research. The analysis was then conducted using a descriptive–analytical approach, relying on rational and argumentative examination to explore the concept of actuarial justice and its functions in the non-penal prevention of administrative corruption in Iran.

Results and Discussion

The findings of the present study indicate that the actuarial justice approach conceptualizes the offender as an aware, responsible, and autonomous decision-maker. Within this framework, crime is understood as a dynamic phenomenon, allowing the identification of high-risk and low-risk actors through scientific and empirical instruments. The amended Law on the Promotion of Administrative Health and Combating Corruption (2019) reflects the practical application of managerial criminology by emphasizing situational prevention in the domain of administrative and financial offenses. Nevertheless, operational challenges such as discretionary interpretation of legal provisions and the lack of effective oversight have contributed to a decline in public trust and an expansion of bureaucratic complexity. In the context of situational prevention, this law seeks to reduce pre-criminal opportunities and increase the costs of corrupt behavior by introducing concrete and technology-based mechanisms. Various provisions of the law underscore preventive measures including electronic disclosure and contract registration, coverage of vulnerable areas, establishment of a comprehensive tax information system, cadastral mapping, cybersecurity enhancement, and the utilization of supervisory institutions' capacities in addressing administrative corruption.

Conclusion

The theory of risk-based justice in the postmodern discourse views humans as aware, responsible, and autonomous actors in decision-making, and employs scientific and statistical tools to enable the identification and management of crime risk. Within this framework, crime is considered a fluid and continuous phenomenon, where high-risk and low-risk actors are distinguished and predicted using scientific methods. This approach's focus on the instrumentalization of humans limits their capacities for independent thought and awareness, positioning the actor as a means to achieve maximum utility. The rules established in this system take precedence over human ideals such as freedom and justice, and may, through increased bureaucracy and administrative paperwork, reduce the efficiency of administrative and social processes. In the domain of situational prevention, the Administrative Integrity and Anti-Corruption Promotion Act provides tangible and technological mechanisms aimed at reducing pre-offense opportunities and increasing the costs of committing corruption. Article 3 addresses electronic reporting and contract registration, Article 4 covers vulnerable points, Article 9 concerns a comprehensive taxation system, Article 12 addresses demarcation, Article 21 pertains to cybersecurity, and Article 32 emphasizes the utilization of the capacities of oversight institutions. The results of this study demonstrate that, on the one hand, actuarial justice cannot function as an effective instrument for reducing administrative corruption on its own unless it is localized and meaningfully connected to cultural and social contexts. Strengthening coherence between legal indicators, implementation frameworks, and a contextual redefinition of justice enhances its preventive capacity in the field of administrative corruption. On the other hand, transparency in the activities of public officials, public access to information, and the regular publication of reports contribute to limiting pre-criminal opportunities, increasing the likelihood of detecting corrupt practices, and rebuilding public trust.

Keywords: Administrative Integrity, Risk-based justice, Administrative corruption, Crime risk management, Prevention.

Ethical Considerations

Not applicable

Funding

Not applicable

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest

کارکرد عدالت‌سنجشی در پیشگیری از فساد اداری در ایران

مهدی مهرپور خامنه^۱، حسن حاجی تبار فیروزجائی^{۲*}، مهدی اسماعیلی^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد آملی، مازندران، ایران
۲. دانشیار گروه حقوق، واحد قائمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران
۳. دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۱/۲۹

چکیده

نظریه عدالت‌سنجشی در مقابله با فساد اداری مبتنی بر شاخص‌های محاسبه‌پذیری و کارایی، تمرکز خود را بر بهره‌وری و کاهش هزینه‌های اجرایی نظام عدالت‌گیری قرار داده است. تصویب قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد در سال ۱۳۹۰ نشان‌دهنده درک مقنن از تهدید جدی فساد مالی و اداری علیه نظام اجتماعی و سیاسی است. از منظر قانونی، مواردی مانند ماده ۳ قانون ارتقاء سلامت اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰ و اصلاحات آن در ۱۳۹۹ به شفافیت در فرایندهای مالی و اداری تأکید داشته و پایه‌های محکمی برای اجرای عدالت‌سنجشی فراهم کرده است. این قانون، با تأکید بر پیشگیری وضعی از بزه‌های اداری و مالی، نمود کاربردی جرم‌شناسی مدیریتی را نمایان ساخته است. با این حال، چالش‌های عملیاتی مانند سلیقه‌گرایی در تفسیر قانون و نبود نظارت مؤثر،

استناد به این مقاله:

مهرپور خامنه، مهدی؛ حاجی‌تبار فیروزجائی، حسن و اسماعیلی، مهدی (۱۴۰۵). کارکرد عدالت‌سنجشی در پیشگیری از فساد اداری در ایران. *مجله مطالعات حقوقی*. ۱۸. (۳). ۲۶۰-۲۲۵.

E-mail address: h.hajitabar@iau.ac.ir

* نویسنده مسئول:

موجب کاهش اعتماد عمومی و افزایش پیچیدگی‌های بروکراسی شده است. این نوشتار با روش کتابخانه‌ای و به شیوه توصیفی-تحلیلی به بررسی چیستی عدالت سنجشی و گونه کارکرد آن در پیشگیری از فساد اداری در ایران پرداخته است. یافته‌ها نشان داده است که نظریه عدالت سنجشی بدون بومی‌سازی و پیوند با زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی نمی‌تواند به‌تنهایی عامل مؤثری در کاهش فساد اداری باشد و تقویت همبستگی میان شاخص‌های قانونی، زمینه‌های اجرایی و بازتعریف معیارهای عدالت، کارکرد آن را در پیشگیری از فساد اداری افزایش می‌دهد.

واژگان کلیدی: سلامت اداری، عدالت سنجشی، فساد اداری، مدیریت خطر جرم، پیشگیری.

سرآغاز

جوامع در پیوستار تاریخ همواره در معرض انواع بزه قرار داشتند. تلقی طبیعت‌انگارانه از جرم، رویکردی نوین در برابر دیدگاه‌های پیشینی درباره نحوه مواجهه با این پدیده و برپایی عدالت کیفری^۱ پدید آورد. فرض گریزناپذیری و طبیعی بودن جرم، نگرشی مشابه با قواعد طبیعت در برخورد با آن ایجاد کرد. بر پایه این نگاه، همان‌گونه که پدیده‌های طبیعی تجربه‌پذیر، قانون‌مند و پیش‌بینی‌پذیرند، بزه‌های انسانی نیز چنین ویژگی‌هایی دارند. در این چارچوب، جرم پدیده‌ای مستمر و طبیعی در زیست اجتماعی تلقی می‌شود و هسته مرکزی این گفتمان، بر طبیعی بودن و اجتناب‌ناپذیری جرم استوار است (Feeley & Simon, 1992: 173). وجود پدیده بزهکاری در اجتماع (بودگی پیوستار جرم)، نیاز به شناسایی، شیوه روی‌آوری با هدف کنترل و کمرنگ کردن آن در اجتماع است. کارآمدی حکمرانی مطلوب در گستره قضایی همبسته به نگاه واقع‌گرایانه از پدیده جرم، پیش‌بینی و کاربست ابزار مناسب برای کنترل روند مجرمانه در زیست اجتماعی است. بر این اساس، عدالت سنجشی^۲ با ماهیت استقرایی^۳ و تجربی در پی محاسبه و اندازه‌گیری روند مجرمانه با تمرکز بر بهره‌وری و کاهش هزینه‌های اجرایی نظام عدالت کیفری است. بر پایه عدالت سنجشی، مدت مجازات بر اساس شدت جرم و نیاز اصلاحی مجرم از سوی قاضی و کارشناس ارزیابی شده، تعیین نمی‌شود، بلکه مدت مجازات با هدف کنترل در پیوند با میزان خطرناکی بزهکاری است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸: ۷۲۴). در این جهت، نگرش جدید در نظام عدالت کیفری، برخلاف رویکرد پیشینی (جرم‌محوری و مجرم‌محوری) با رهیافت خطر جرم برای پیش‌بینی کنش‌های فرد در آینده با ابزار بالینی^۴ و آماری به شناسایی مجرمان در سطوح پرخطر و

1. Evaluative justice

2. Induction

۳. Clinical criminology: از نحله‌های اندیشه‌ای نوین جرم‌شناسی است که در پی شناسایی مسئولیت

کیفری بر پایه شخصیت بزهکار است (جزایری و دیگران، ۱۴۰۰: ۸۹-۹۵).

کم‌خطر کرد.^۱ بر این اساس، نظریه‌پردازی در حوزه هدف با بهره‌گیری از ابزارهای مدیریت جرم، به دنبال توانمندسازی و ناتوان‌سازی مجرمان بر اساس میزان خطرناکی آنان است؛ به‌گونه‌ای که در برابر بزهکاران پرخطر با حبس‌های طولانی‌مدت و حذف تدریجی آنان از زیست اجتماعی مواجه می‌شود، درحالی‌که نسبت به مجرمان کم‌خطر، رویکردی انعطاف‌پذیر و بازپرورانه اتخاذ می‌شود. الگوی مدیریت خطر در گستره قضایی برای مدیریت بزهکاری گونه مواجهه با جرم جهت کاهش میزان خطرات احتمالی بزه در جامعه و تعیین‌بخشی عدالت سنجشی در کنترل جرم، تأمین اعتماد عمومی و مدیریت هزینه است؛ به عبارت دیگر، در رویکرد مبتنی بر ریسک یا به تعبیری جرم‌شناسی ریسک‌مدار (عدالت سنجشی)، نوعی نظارت و مدیریت بر مجرمین در درجه اول بالقوه و در درجه دوم بالفعل است. این مدیریت به صورت پویا و مداوم انجام می‌شود (سبحانی، ۱۴۰۴: ۱۶۵).

با وجود تلاش‌ها برای اصلاح رویه‌های دادرسی و بازپروری مجرمان، هنوز عدالت کیفری در ایران به‌طور گسترده از الگوهای سنتی تبعیت می‌کند. این امر، به‌ویژه در حوزه فساد اداری که از پیچیده‌ترین و مخرب‌ترین انواع بزهکاری سازمان‌یافته است، چالش‌هایی اساسی در پیشگیری، شناسایی و مهار آن پدید آورده است. فساد اداری در ایران نه‌تنها معضلی اقتصادی، بلکه مسئله‌ای ساختاری، سیاسی و اجتماعی است که کارآمدی نهادهای حاکمیتی، اعتماد عمومی و مشروعیت نظام حکمرانی را تهدید می‌کند. در این شرایط، بهره‌گیری از ابزارهای نوین تحلیل جرم، سنجش خطر و شناسایی بزهکاران پر ریسک می‌تواند گامی در جهت باز مهندسی سیاست جنایی مقابله با فساد باشد. در این جهت نظام کیفری ایران بر پایه راهبرد طرد، خنثی‌سازی و نظارت با شیوه کاربردی مدیریت جرم، مطالعه و بررسی ایده عدالت سنجشی و کارکرد

۱. می‌توان مواد قوانین کیفری همانند ماده ۴۷ قانون مجازات اسلامی و جرائم مهم ماده ۷۱ قانون را بازنمونی از مدیریت ریسک جرم تلقی کرد.

آن آسیب آن به گونه ویژه در گستره کنترل فساد نظام از اهمیت برخوردار شد. با توجه به این مطالب، جستار پیش رو با استفاده از روش توصیفی و تحلیلی و کتابخانه‌ای درصدد پاسخ به پرسش‌های چستی عدالت‌سنجشی، ابزار شناختی و گونه کارکرد آن با تمرکز بر مدیریت غیر کیفری (پیشگیری) پدیده فساد اداری در ایران است.

۱. مبانی نظری و چارچوب مفهومی

سیاست‌های کیفری هر نظام گفتمانی^۱ همبسته به زاویه دید و نگرش‌های آنان به مفهوم عدالت کیفری و مؤلفه مرتبط با آن از جهت وجودی و معرفتی است. عدالت‌سنجشی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های عدالت کیفری از جهت وجودی و پیدایی در پیوست با مکتب فایده‌گرایی بوده که با ابزار شناختی ویژه در پی شناسایی کنش مجرمانه با هدف مقابله با رفتارهای تهدیدکننده امنیت اجتماع است، بر این اساس دارای بنیان‌های معرفتی همبسته به مکتب تحقیقی و تحصیلی است. با توجه به این گفته‌ها در آغاز مفهوم عدالت اداری، عدالت‌سنجشی و مبانی هم پیوند با آن بررسی می‌شود.

۱-۱. عدالت اداری

نظام اداری^۲ مرکب از دو واژه «نظام» و «اداری» است. نظام به معنای مجموعه عناصری است که با یکدیگر ارتباط متقابل داشته و به‌وسیله حدودمرزی از محیط خود جدا می‌شوند و اداری منسوب به اداره است (عباس زاده، ۱۳۷۸: ۱۶). در اصطلاح این تعبیر به معنای فعالیت یا در جنبه مادی آن به همه کنش‌های گفته می‌شود که نهاد قدرت یا

۱. گفتمان در این جستار به مجموعه قواعد، الگوها و معیارهایی که در محدوده زمانی و مکانی ویژه، آگاهانه یا ناآگاهانه بر افرادی که در آن قرار دارند، تحمیل شده و کنش‌ها را سامان می‌دهند (هارلند، ۱۳۸۳: ۲۱).

۲. Administrative system

دولت^۱ برای نگهداشت نظم عمومی و یا تأمین نیازهای عمومی انجام می‌دهد. از جنبه سازمانی، اداره به مجموع تشکیلات و سازمان‌های تحت سرپرستی قوه مجریه اطلاق می‌شود که اجرای فعالیت‌های متعددی را با امکانات مادی و انسانی برای هدف ویژه به عهده دارند (امامی و استوار سنگری، ۱۳۹۶: ۳۶). عدالت اداری در پی برقراری تعادل، تناسب و هماهنگی در نظام اداری کشور برای برقراری ارتباط میان شهروندان با نهادهای اجتماعی است. عدالت اداری برای کنش‌های اداری درون حکمرانی است. این مفهوم در پی برقراری تعادل و تناسب میان منافع شهروندان در برابر منافع عمومی و حاکمیتی در قالب حقوق اداری، اجرا و نظارت است. جوهره عدالت اداری قانون، انصاف و عقلانیت در کنار ملاک اثربخشی، به‌جا بودن و توسعه آن است (باصری، ۱۳۹۸: ۲۹۳-۲۹۴). عدالت اداری در نظام حقوق اداری ایران، مواد ۸-۱۲ قانون مدیریت خدمات کشوری^۲ آمد. در ماده هشت این قانون، تحقق امور حاکمیتی را موجب اقتدار و حاکمیت کشور دانسته و منافع آن بدون محدودیت شامل همه اقشار جامعه شده و بهره‌مندی از این نوع خدمات موجب محدودیت برای استفاده دیگران نمی‌شود. ساختار عادلانه نظام اداری ایران در سیاست‌های کلی نظام اداری^۳ آمده است. توزیع عادلانه خدمات و امکانات، استخدام، نظام پرداخت و ارتقای منابع انسانی (بندهای ۲، ۳، ۴، ۶)، حمایت از حقوق مردم (بندهای ۹، ۲۳) و مشارکت مردم در گستره تصمیم‌گیری‌های اداری (بند ۱۹) بازنمونی از کیفیت ساختار عدالت اداری در

۱. صدور دستور تشکیل ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی و مالی در دهم اردیبهشت ۱۳۸۰ و تصویب آیین‌نامه مبارزه با رشوه در نظام اداری و اجرایی در اسفند ۱۳۸۳. بازنمودی از کنشگری نظام حکمرانی ایران جهت مبارزه و پیشگیری از فساد اداری است.

۲. قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب هشتم مهرماه ۱۳۸۶ کمیسیون مشترک رسیدگی به لایحه مدیریت خدمات کشوری مجلس شورای اسلامی مطابق اصل هشتاد و پنجم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است.

۳. سیاست‌های کلی نظام اداری در ۲۶ بند از سوی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام به روسای قوای سه‌گانه، رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام و رئیس ستاد کل نیروهای مسلح ابلاغ شد.

سیاست‌های کلی نظام اداری است. در برابر آن، بی‌عدالتی اجتماعی به‌عنوان عامل بحران در گونه‌کنش‌های نهادهای اجتماعی با شهروندان در قالب فساد اداری^۱ است. تعبیر فساد اداری به همه فعالیت‌ها و تصمیمات اداری گفته شده که منسوبان به اداره با اتخاذ آن منافع شخصی، گروهی، حزبی و نهادی مرتبط به خود را تأمین کرده و در عوض به منافع عمومی آسیب می‌زنند که از نگاه جامعه چنین کنشی غیراخلاقی و مضر تلقی می‌شود (هانتینگتون، ۱۳۷۰: ۵-۱۸). در گامی فساد اداری، سوءاستفاده از اختیارات، امکانات و منابع دولتی با تخلف و قانون‌شکنی برای کسب منافع شخصی و اضرار به منافع و حقوق عمومی است (عباس زادگان، ۱۳۸۳: ۱۵). فساد اداری به اعتبار رفتار مجرمانه به اشکال مختلف مانند رشوه^۲ و اخذ پورسانت، اختلاس^۳، تصرف غیرقانونی، تدلیس^۴، اعمال نفوذ صاحبان قدرت و پارتی‌بازی، کلاهبرداری و اخاذی و باج‌گیری بروز می‌یابد.

۱-۲. مفهوم شناسی عدالت‌سنجی

عدالت‌سنجی از مفاهیم بنیادین عدالت‌کیفری در سه دهه اخیر غرب و جهان پسامدرن است. این مفهوم بر اصل تناسب میان شدت جرم و میزان مجازات استوار است و سنجش این تناسب با بهره‌گیری از شاخص‌های تجربی و استقرایی صورت

۱. Administrative corruption: این واژه از کلمه لاتین "Rumper" معادل انگلیسی "Corruption" در معنای شکستن هر چیزی یا نقص آن در گستره رفتار اخلاقی، کارکردها، اهداف، شیوه قانونی و مقررات اداری است (تانز، ۱۳۸۶: ۴۶؛ حبیبی، ۱۳۸۵: ۳۰).

۲. Bribery: پاداش نامشروعی که برای وادار کردن کارگزار دولتی به تخلف از وظیفه تخصیص داده شده پرداخت می‌شود (سرداری، ۱۳۸۰: ۵-۶).

۳. Embezzlemen: اختلاس، به نوع خاص از جرم خیانت در امانت مأموران دولت اطلاق می‌شود که مأمور برحسب وظیفه قانونی مال دولت به او سپرده شده، آن را به طریق نامشروع تصاحب نماید (شامبیاتی، ۱۳۸۹: ۱۳۳).

۴. بر اساس ماده ۴۳۸ قانون مدنی تدلیس عبارت از: عملیاتی که موجب فریب طرف معامله می‌شود. بر این اساس نوعی ریا و تقلب در معامله و با کلاهبرداری قرابت دارد (کاتوزیان، ۱۳۹۱: ۳۹۷-۳۹۸).

می‌گیرد. بر این اساس، جرم پدیده‌ای طبیعی، گریزناپذیر و نقض‌کننده وجدان جمعی دانسته می‌شود که در بستر زمان و جامعه همواره حضور داشته است. در این رهیافت، جامعه‌ای عاری از جرم متصور نیست و بزهکار، با اراده‌ای مستقل، در تعارض با ارزش‌های جمعی کش می‌ورزد. سنجش مسئولیت کیفری بر پایه میزان رنج تحمیلی به جامعه انجام می‌شود. عدالت سنجشی، مدیریت پیش‌دستانه جرم را برای کاهش بزه و آثار آن ضروری می‌داند و بر انطباق‌پذیری و انعطاف‌پذیری نظم اجتماعی در برابر انحرافات تأکید دارد (Slingeneyer, 2007:4). البته رویداد مجرمانه از نظم طبیعی پیروی کرده و همواره گروه کوچکی از جامعه آن را در انحصار گرفته‌اند.^۱ با توجه به وجود و پیوستار بودن طبیعی جرم، آن‌چنان‌که از قواعد طبیعت پیروی می‌کند، شدت جرم به میزان اثر تخریبی آن در جامعه اطلاق می‌شود که با ابزارهای جامعه‌شناختی، روان‌شناسی بالینی و تحلیل آماری سنجیده می‌شود. مدیریت جرم نیز بر پایه تناسب آسیب اجتماعی با رعایت عدالت کیفری صورت می‌گیرد. هرچند چنین عدالتی بر پایه مکتب فایده‌گرایی^۲ و ایده‌های نوین در گستره عدالت اجتماعی^۳ با شیوه سخت‌گیرانه،

۱. در پژوهش‌های آماری ولفانگ، فیلگو و سلین نصف جرائم جامعه توسط شش درصد از گروه مجرمان انجام می‌گیرد (Jennings, 2006:38).

۲. Jeremy Bentham: جرمی بنتام (۱۷۴۸-۱۸۳۲ م) فیلسوف، حقوقدان و اصلاح‌گر اجتماعی انگلیسی و بنیان‌گذار مکتب سودمندگرایی / utilitarianism مدرن است. در این مکتب معیار کردار نیک و بد و موجبات آن در اخلاق، حقوق، اقتصاد و سیاست، رنج، خوشی و لذت، به گونه با دوام، مؤثر و همگانی که بیشترین افراد را فرا بگیرد، است.

۳. تحقق عدالت در این نگره به‌عنوان صفت قانون از جهت ساختاری بر پایه توافق اولیه افراد است (Rawls, 1971: 11). بر این اساس قواعد عادلانه به‌مثابه انصاف (justice as fairness) از سوی نهادها و ساختارهای اساسی جامعه زمانی است که این امور در آغاز در موقعیت وضع اصیل (original position / وضعیتی فرضی که همه مردم یا نمایندگان آنان در تصمیم‌گیری انسان‌هایی خردورز و عقلانی در تشخیص نیازها و خواسته‌های خود باشند). و در پس پرده بی‌خبری (veil of ignorance / آدمیان در ایجاد قانون از موقعیت اجتماعی، دینی، جنسیت، کشور خود و مانند آن بی‌اطلاع گردند). قرارگرفته تا امکان کش عادلانه آنان فراهم گردد (Rawls, 1971:95, 302). قرار گرفتن آزادانه افراد در شرایط برابر در ایجاد قانون و فرصت برابر در

سرکوبگری و عقلانیت ویژه مبنی بر پرهزینه کردن جرم (متناسب با نوع جرم) در عرصه اجتماعی به دنبال کاهش و کنترل انواع جرم است. بر این اساس، با بهره‌گیری از علوم تجربی انسانی و تحلیل آماری، تلاش می‌شود کنش‌های مجرمانه شناسایی و تناسب میان جرم و مجازات برای تحقق عدالت کیفری اجرا شود. هدف، کاهش هزینه‌ها و پیشگیری از ارتکاب جرم از سوی مجرمان پرخاطر، با تخمین آماری احتمال وقوع بزه است تا از این طریق، امنیت عمومی و رضایتمندی اجتماعی تأمین شود (دارابی، ۱۳۹۷: ۶۴-۶۵). در این راستا، مدیریت ریسک بر کنشگران پرخاطر متمرکز است و با حذف آنان از زیست اجتماعی، اثر بزه کاهش می‌یابد. معیار سنجش، میزان آسیب اجتماعی کنش مجرمانه است و از آنجا که عدالت سنجشی رویکردی تحصیلی و تجربی دارد، پیامدهای منفی آتی نیز بر پایه احتمالات سنجیده می‌شود. از این رو، عدالت سنجشی بر سنجش پذیری، محاسبه‌گری،^۱ سودآوری، دقت، قابلیت و اعتماد تمرکز دارد. توجیه حقوقی مسئول دانستن کنشگر بزه در مجازات و انواع تنبیه تأمین امنیت و جلب رضایت مردم است. عقلانیت حاکم بر این نظام، از عقلانیت ذاتی مبتنی بر اصلاح و درمان مجرم، به عقلانیت صوری یا ابزاری در چارچوب جرم‌شناسی مدیریتی تغییر یافته است. عدالت سنجشی، به عنوان یکی از مؤلفه‌های عدالت کیفری و پیوند خورده با نهاد قدرت، در سه دهه اخیر در غرب به مثابه سازوکار فرایندی برای سنجش میزان بزه و تحقق مدیریت ریسک جرم شناخته می‌شود. تحقق این عدالت تنبیهی، وابسته به چشم‌انداز نهاد قدرت سیاسی و گرایش آن به عوام‌گرایی کیفری^۲ است.

گستره امکانات و موقعیت‌ها و نابرابری‌ها تنها به نفع کم برخوردارترین افراد جامعه از اصول عدالت است (Rawls, 1971:28 and 302).

1. Calculability

۲. Penal populis: عوام‌گرایی کیفری الگوی سیاست‌های کیفری بر پایه افکار عمومی است که نقش رسانه‌ها در آن پررنگ است.

۲. ابزارهای سنجش خطر فساد اداری

سنجش خطر از رویکردهای نوین در علم مدیریت است که به عنوان یکی از راهبردهای اصلی در جرم‌شناسی مدیریتی است. استاندارد مدیریت امنیت اطلاعات مؤسسه استاندارد انگلستان، سنجش خطر را فرایند کلی تجزیه و تحلیل ریسک و ارزشیابی آن عنوان کرده است (BS 7799-2, 2002:73). بنابراین سنجش تجزیه و تحلیل جامع و همه‌جانبه عملکرد افراد یا نهادها است. از مسائل مهم در مبارزه با فساد اداری و ارتقای سلامت در نظام اداری، شناسایی خطر مفسدان از حیث ریسک تکرار فساد توسط آنان است؛ مسئله‌ای که در جرم‌شناسی مدیریتی و بر پایه راهبرد سنجش‌گرانه آن، بسیار مورد تأکید قرار گرفته است؛ اما اینکه خطر ارتکاب و یا تکرار فساد در نظام اداری را چگونه و با چه ابزاری می‌توان مورد سنجش قرار داد، پرسشی است که در ادامه به آن پرداخته شد.

۲-۱. سنجش شهودی و بالینی

با پیشرفت علوم رفتاری و دستیابی به نتایج بی‌شمار از طریق آزمایش‌ها، علوم بالینی و روان‌شناختی، تخصصانی پرورش یافتند که با استفاده از دستاوردها و تجربیات خود در این حوزه توانستند با مطالعه و معاینه شخصیت و رفتار افراد را پیش‌بینی کنند. حوزه کیفری نیز در کنار سایر زمینه‌ها از این پیشرفت‌ها بی‌نصیب نماند و سعی شد در شناسایی مجرمان به عادت، مزمن یا خطرناک که احتمال تکرار جرم آن‌ها در آینده می‌رفت، از این نوآوری‌ها استفاده نماید. قانون‌گذاران آمریکایی در پاسخ به ترس و عدم اعتماد و نارضایتی عمومی از ناکارآمدی برنامه‌های اصلاحی، جهت شناسایی مجرمان به عادت و کاهش جرائم خشن آن‌ها، به طور فزاینده‌ای به استفاده از روان‌پزشکان در مراحل مختلف سیستم عدالت جنایی روی آوردند.

بر پایه این دیدگاه که «میان بیماری‌های روانی و رفتارهای خشونت‌آمیز پیوندی معنادار وجود دارد»، نظام عدالت کیفری با تکیه بر سنجش خطر، رویکردی مدیریتی در

جرم‌شناسی اتخاذ کرد. روش‌های سنتی روان‌پزشکی کنار گذاشته شد و از این تخصص در تخمین احتمال تکرار جرم استفاده گردید. در پاسخ به مطالبه عمومی برای پیشگیری از خشونت، نقش روان‌پزشکان در نظام کیفری پررنگ‌تر شد. در این چارچوب، ارزیابی بالینی به‌عنوان ابزاری مؤثر برای سنجش خطر ارتکاب یا تکرار جرم، جایگاهی مهم در سیاست کیفری یافته است. این ارزیابی توسط روان‌پزشکان، روان‌شناسان و مددکاران اجتماعی و با بررسی عواملی مانند سابقه روانی، وضعیت خانوادگی و مهارت‌های فردی انجام می‌گیرد. این شیوه در ارزیابی خطر ارتکاب یا تکرار فساد اداری نیز می‌تواند معتبر تلقی شود. با این حال، ارزیابی بالینی مبتنی بر ویژگی‌های فردی و فاقد معیارهای نوعی و استاندارد است؛ همین امر موجب تفاوت در ارزیابی افراد مختلف و نتایج ناپایدار در موارد مشابه می‌شود. در نتیجه، بخشی از نتایج به شانس وابسته است و این موضوع موجب کاهش اعتماد نظام‌های عدالت کیفری به این روش شده است؛ از این رو، ارزیابی بالینی به‌عنوان «نسل اول» شیوه‌های سنجش خطر شناخته می‌شود (Chohlas-Wood, 2020: 28). از همین رو است که جرم‌شناسی مدیریتی، به‌رغم بهره‌گیری از این شیوه، تأکید خود را بر سنجش‌های آماری قرار داده که مبتنی بر ضابطه‌های روشن‌تر و دقیق‌تر است.

۲-۲. سنجش آماری

با توسعه نظام‌های پیشرفته، پیش‌بینی رفتار در حوزه عدالت کیفری برای کاهش خطای تخمین خطر جرم به رویکرد سنجش آماری منتقل و جایگزین تصمیم‌های بالینی غیرتجربی و انتزاعی شد. در این روش، داده‌های آماری امکان تخمین احتمال وقوع جرم در گروه‌های مختلف مجرمان را فراهم می‌سازند. افراد بر اساس شاخص‌های ریسک به متغیرهایی تقسیم و در گروه‌های با فاکتورهای مشترک، مانند سابقه جرم و احتمال تکرار، دسته‌بندی می‌شوند. اصطلاح عدالت سنجشی یا عدالت آماری، برگرفته از صنعت بیمه، در آغاز برای آزادی مشروط زندانیان به کار رفت و سپس برای سنجش

ریسک در تمام مراحل پرونده، از اجرای مجازات تا پس از رهایی، توسعه یافت (رضوانی، ۱۳۹۱: ۴۸). مؤلفه‌های ریسک در این نگاه به دو نوع ایستا و پویا تقسیم می‌شوند؛ فاکتورهای ایستا شامل ویژگی‌های گذشته و غیرقابل تغییر مانند سن و سابقه کیفری مرتکب است، در حالی که فاکتورهای پویا شامل وضعیت مالی، شرایط شغلی، اجتماعی و خانوادگی و اعتیاد بوده و با گذر زمان متحول می‌شوند (پاک‌نهاد، ۱۳۸۷: ۱۷۹). تفاوت‌های فردی میان مجرمین مانع از آن می‌شود که همه در دسته‌های پرخطر یکسان قرار گیرند. اتکای صرف به سنجه‌های آماری ریسک، هویت انسانی و ویژگی‌های فردی مجرم را تحت الشعاع قرار می‌دهد و اصل فردی سازی مجازات و تطبیق آن با نیازهای اصلاحی و درمانی فردی را کمرنگ می‌کند (Hamilton, 2016: 291-231). اصل دیگری که ممکن است نقض شود، اصل تناسب است. ذهن‌گرایی افراطی در محاسبه‌ها، تصمیم‌گیری‌های مدیریتی و تأکید صرف بر حالت خطرناک مدنظر سیستم مدیریتی که ویژگی بارز آن بالقوه بودن و نظر به آینده داشتن است، مجرم را در مظان اتهام جرم در آینده قرار می‌دهد (رضوانی، ۱۳۹۱: ۴۸)؛ بنابراین ویژگی، افزون بر نسبی بودن حالت خطرناک از آن پدیده‌ای مبهم و غیرقابل پیش‌بینی می‌سازد که علاوه بر آن که باید به صورت موردی احراز شود- نه در یک گروه و تنها با تکیه بر آمار- لازم است به صورت بالقوه و ظنی با آن برخورد شود (رضوانی، ۱۳۹۱: ۴۹ و منوچهری نائینی، ۱۳۸۹: ۳۱). در غیر این صورت اصل قانونی بودن جرم به عنوان یکی از شالوده‌های اساسی حقوق جزایی و مؤلفه دادرسی عادلانه زیر پا گذاشته خواهد شد. اصلی که در ماده ۱۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر^۱، ماده ۱۹ اعلامیه اسلامی حقوق

۱. مطابق این ماده: «هرکس متهم به ارتکاب جرمی باشد تا وقتی تقصیر او طی محاکمه علنی که در آن هرگونه تضمین ضروری برای دفاع تأمین شده باشد قانوناً به ثبوت نرسد، بی‌گناه محسوب می‌شود. همچنین هیچ‌کس به علت ارتکاب عملی یا خودداری از عملی محکوم نخواهد شد مگر وقتی که آن کار به موجب قوانین ملی یا بین‌المللی در هنگام ارتکاب، جرم محسوب باشد. نیز هیچ‌کس به مجازاتی بیش از مجازات مقرر در هنگام ارتکاب جرم محکوم نخواهد شد».

بشر^۱ مصوب ۱۴۰۱، ماده دو قانون مجازات اسلامی^۲ و اصل ۳۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی^۳ به رسمیت شناخته شده است. در سنجش آمار، رکن روانی جرم تا حدی جای خود را به احتمال ارتکاب یا تکرار جرم می‌دهد؛ امری که ساختار سه‌گانه جرم را متزلزل می‌سازد. اتکای صرف به آمار و احتمالات، با خطر خطاهای مثبت و منفی همراه است؛ ممکن است افراد خطرناک آزاد شوند یا افراد کم‌خطر

جدول ۱: چارچوب شاخص‌های سنجش عدالت سنجشی در مقابله با فساد اداری

دسته شاخص	فاکتور / متغیر	توضیح / مقوله	نوع داده
ایستا (ثابت / پیشینه)	سن مرتکب	سن مرتکب فساد در زمان ارتکاب اولین جرم	عدد
	جنسیت	مرد/زن	دسته‌ای
	سوابق کیفری / انتظامی	سابقه پیشین فساد یا تخلف	بله / خیر
پویا (قابل تغییر / وضعیت جاری)	وضعیت مالی و اقتصادی	درآمد دارایی، بدهی‌ها	عددی / دسته‌ای
	شرایط شغلی	پست سازمانی، تجربه کاری	دسته‌ای
	شرایط اجتماعی و خانوادگی	وضعیت خانوادگی، تحصیلات، وابستگی‌ها	دسته‌ای

۱. به موجب این ماده: «الف) مردم در برابر شرع مساوی هستند. در این امر حاکم و محکوم نیز باهم برابرند. ب) مراجعه و پناه بردن به دادگاه، حقی است که برای همه تضمین شده است. ج) مسؤولیت در اصل شخصی است. د) هیچ جرمی یا مجازاتی نیست مگر به موجب احکام شریعت. ه) متهم، بی‌گناه است تا این که محکومیتش از راه محاکمه عادلانه‌ای که همه تضمین‌ها برای دفاع از او فراهم باشد ثابت گردد.

۲. مطابق این ماده: «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود».

۳. بر اساس این اصل: «حکم به مجازات و اجرا آن باید تنها از طریق دادگاه صالح و به موجب قانون باشد».

اعتیاد یا رفتار پرخطر	اعتیاد به مواد مخدر یا قمار و رفتارهای پرخطر	بله/خیر
محاسبه پذیری	شاخص های عدالت سنجشی	کمی
قابلیت سنجش	بر اساس سابقه و وضعیت جاری	درصد/ کمی
ریسک فساد	احتمال تکرار جرم	
آسیب اجتماعی ناشی از بزه	شدت تأثیر فساد بر جامعه	درجه بندی (کم، متوسط، زیاد)
بهره وری و کاهش هزینه ها	کاهش هزینه اجرایی نظام عدالت	شاخص کمی/ توصیفی

منبع: نگارندگان

ناعدادلانه در حبس بمانند. این وضعیت می تواند امنیت مورد ادعای رویکرد مدیریتی را خدشه دار کرده و ترس از جرم، به عنوان شاخصی از ناامنی، افزایش یابد. از این رو، جایگزینی افراد با گروه های آماری، بدون توجه به ویژگی های فردی، رویکردی آسیب زا خواهد بود.

در این بخش، پس از تبیین مبانی نظری عدالت سنجشی و تشریح سازوکارهای سنجش آماری در مدیریت ریسک فساد اداری، ضرورت تدوین یک چارچوب کاربردی برای سنجش پذیر ساختن ابعاد مختلف فساد اداری پدیدار شد. بر این اساس، شاخص ها و مؤلفه هایی که در ادبیات جرم شناسی مدیریتی و نیز در تحلیل های آماری پیشین مقاله مورد بحث قرار گرفته بودند، استخراج و به صورت نظام مند دسته بندی شدند. هدف آن است که رابطه میان شدت ریسک، احتمال کشف، میزان هزینه-فایده ارتکاب فساد و کارآمدی مداخله های کیفری و غیر کیفری به شکلی روشن تر ترسیم شود. جدول زیر، خلاصه این چارچوب را ارائه کرده و مبنایی برای تحلیل تطبیقی سازوکارهای عدالت سنجشی در مواجهه با فساد اداری فراهم کرد.

۲-۳. کارکردهای سنجش

بهره‌گیری از فنون سنجش خطر، حاکی از آن است که افراد از حیث میزان خطرناکی و درجه احتمال ارتکاب یا تکرار فساد، در سطوح متفاوتی قرار دارند. این نتیجه که در خصوص جرائم مختلف موردبررسی و تأیید قرار گرفته است (Guy & Warnken, 2012: 47-49)، سبب شده تا سیاست‌گذاران جنایی بر اساس درجه یا شدت خطر، به سیاست‌های دوگانه و گزینشی روی آورند. در گفتمان جرم‌شناسی مدیریتی، سیاست‌های سرکوبگری به صورت دوئالیستی یا دوگانه اعمال می‌شود. بیشتر کشورهای غربی طی سال‌های ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰ میلادی در تمام مراحل فرایند کیفری، سیاست دوگانه سازی را به‌عنوان یکی از زیرساخت‌های نظام عدالت سنجشی که بر جرم‌شناسی مدیریتی متکی است، به کار گرفتند. به این ترتیب که برای جرائم عادی و سبک، مجازات غیر سالب آزادی را در نظر گرفتند و برای مرتکبان جرائم شدید و خشونت‌آمیز و هسته مقاوم بزهکاری، به حبس‌های طولانی‌مدت متوسل شدند و دیدگاه‌های سنتی حقوق کیفری را در مورد این نوع مجرمین کنار گذاشتند (ماری، ۱۳۸۳: ۳۴۵).

چنین رویکردی مستلزم پذیرش تفاسیر متفاوت از رفتار و طبیعت بشر است که به دو پاسخ متمایز انجامیده است: در یک روایت، مجرم بخشی از پیکره جامعه تلقی شده و با تکیه بر نظام اصلاح و درمان، با رعایت تناسب جرم و مجازات و تلاش برای حبس زدایی به جامعه بازگردانده می‌شود؛ اما در تفسیری دیگر، مجرم مرتکب جرم سنگین و خشونت‌بار، دشمن جامعه شمرده شده، حقوق و آزادی‌هایش محدود گشته و بدون توجه به تناسب، با حبس‌های طولانی‌مدت مواجه می‌شود (Brown, 1996: 18).

۳. مدیریت غیر کیفری خطر فساد اداری

راهکارهای غیر کیفری شامل اقداماتی هستند که به پیشگیری و بازدارندگی از فساد می‌پردازند یا در صورت ارتکاب آن، کیفیت کشف و پاسخ به فساد را ارتقا می‌دهند. این اقدامات، مکمل ابزارهای تنبیهی و کیفری سنتی محسوب می‌شوند و هدف آن‌ها کاهش ریسک وقوع جرم، کنترل آثار منفی فساد و تضمین پاسخ متناسب با جرم در چارچوب عدالت سنجشی است. همچنین، هدف از اعمال برنامه‌های پیشگیرانه از جرم (مدیریت غیر کیفری) در هر حوزه‌ای از جمله پیشگیری از فساد اداری، افزایش رفاه جامعه با کاستن از میزان بزهکاری است. به دیگر سخن، هدف اصلی کاهش هزینه اجتماعی جرائم و کاهش هزینه فرصت از دست رفته منابع جامعه است (بابایی و انصاری، ۱۳۹۳: ۳۲). در ادامه، ابتدا به اختصار الزامات پیشگیرانه جرم شناختی از فساد در قانون ارتقا سلامت اداری با تأکید بر پیشگیری وضعی و سپس راهبردهای عدالت سنجشی در پیشگیری از فساد اداری با تأکید بر این قانون موردبررسی قرار گرفته‌اند.

۳-۱. الزامات پیشگیرانه وضعی از فساد اداری در پرتو قانون ارتقا سلامت نظام اداری

پیشگیری وضعی بر این مبنا سامان می‌یابد که گذار اندیشه مجرمانه به رفتار آسیب‌زا در پی مجموعه‌ای از شرایط موقعیتی و عوامل مقدم بر بزهکاری شکل می‌گیرد. نظریه‌پردازان با تأکید بر نقش «اوضاع پیش‌جنایی» توضیح می‌دهند که اصلاح محیط مادی و غیرمادی، امکان ارتکاب جرم را محدود می‌کند و از بروز بخشی از رفتارهای فسادآلود جلوگیری می‌شود (رنجبر، ایزدی نیا، ۱۳۸۶: ۲۴). در قانون ارتقای سلامت نظام اداری، بخشی از تدابیر به کاهش وضعیت‌های خطرآفرین و مدیریت ریسک اختصاص یافته و بخشی دیگر با افزایش هزینه ارتکاب، بازدارندگی موقعیتی ایجاد می‌کند. ماهیت عینی این تدابیر و ظهور سریع آثار آن، جایگاه ویژه‌ای در سیاست‌گذاری این قانون پدید آورده است.

۳-۱-۱. پیشگیری وضعی - فناورانه

قانون‌گذار در قانون ارتقای سلامت نظام اداری پس از تعیین مفاهیم و اشخاص مشمول در مواد ۱ و ۲، در ماده ۳ پیشگیری وضعی را به‌عنوان نخستین تکلیف دستگاه‌ها برجسته می‌سازد؛ امری که در مقایسه با پیشگیری اجتماعی مقرر در ماده ۷، اولویت‌گذاری آشکاری دارد. این جهت‌گیری بر مبنای رویکرد انتخاب عقلانی شکل گرفته و بر اثرگذاری تغییر موقعیت‌های بیرونی بر کاهش تمایل به ارتکاب فساد تأکید می‌کند. به همین دلیل، بخش مهمی از قانون به تدابیر فناورانه اختصاص یافته است: ماده ۳ (اطلاع‌رسانی الکترونیکی و ثبت قراردادها)، ماده ۴ (پوشش اطلاعاتی نقاط آسیب‌پذیر)، ماده ۹ (ایجاد نظام جامع اطلاعات مالیاتی)، ماده ۱۲ (اجرای حدنگاری)، ماده ۲۱ (تقویت امنیت فضای مجازی) و ماده ۳۲ (بهره‌گیری از ظرفیت نهادهای نظارتی). در مقابل، پیشگیری اجتماعی تنها در ماده ۷ و در قالب منشور اخلاق حرفه‌ای طرح شده است؛ حال‌آنکه این شیوه با تکیه بر آموزش و پرورش، دست‌آورد بلندمدت فراهم می‌کند و محدود انگاری آن نادرست است.

۳-۱-۲. پیشگیری از طریق ایجاد شفافیت

ارتکاب فساد اداری معمولاً در بسترهایی شکل می‌گیرد که نظارت‌پذیری اندک، نبود بزه دیده مستقیم، محیط‌های بسته و کمبود شفافیت بر آن‌ها حاکم است. با اصلاح این وضعیت‌ها و طراحی سازوکارهایی که فرصت‌های پیش‌جنایی را کاهش داده و احتمال کشف رفتار سودجویانه را افزایش می‌دهد، می‌توان امکان وقوع فساد و شدت آن را مهار کرد. شفافیت در اسناد بین‌المللی جایگاه محوری دارد؛ چنان‌که کنوانسیون مریدا در بند ۱ ماده ۵، بند «الف» ماده ۷ و بند ۱ ماده ۹ آن را شرط اساسی هر سیاست پیشگیرانه می‌داند و دولت‌ها را به تدوین برنامه‌های ملی مبتنی بر قانون‌مندی، پاسخگویی و مشارکت عمومی ملزم می‌سازد. برخی کشورها مانند فرانسه نیز در سال ۱۹۹۳ قانون مستقلی در زمینه پیشگیری از فساد و شفاف‌سازی کارگزاران عمومی

تصویب کرده‌اند. در نظام‌های اقتصاد دولتی، عدم شفافیت به سبب امکان تعارض منافع و پیچیدگی فرایندها، بستری مناسب برای سوءاستفاده ایجاد می‌کند (صادقی نژاد نائینی، ۱۳۹۹: ۸۶).

- شفافیت فعالیت‌های متصدیان مشاغل

در الگوهای مردم‌سالار، شفاف‌سازی رفتار مالی و اداری متصدیان از طریق تضمین دسترسی عمومی به اطلاعات، گسترش آموزش‌های ضد فساد و حمایت از آزادی انتشار داده‌ها، ابزار اصلی کاهش فرصت‌های پیش‌جنایی محسوب می‌شود و احتمال کشف و تعقیب را افزایش می‌دهد (ساریخانی و اکرمی سراب، ۱۳۹۲: ۹۹). کنوانسیون مریدا نیز در فصل دوم، به‌ویژه ماده ۷، دولت‌ها را به ایجاد سازوکارهای پیشگیرانه برای جلوگیری از تعارض منافع و شفاف‌سازی منابع مالی مقامات ملزم می‌کند. در حقوق ایران، هرچند اصل ۱۴۲ قانون اساسی بر بررسی دارایی برخی مقامات تأکید دارد، تحقق شفافیت گسترده با تصویب «قانون رسیدگی به دارایی مقامات، مسئولان و کارگزاران نظام» در مجمع تشخیص مصلحت نهایی شد. پیش از آن نیز قانون ۱۹ اسفند ۱۳۳۷ درباره دارایی وزرا و کارمندان وجود داشت، اما اجرای آن با دشواری مواجه شده بود.

- پیشگیری از گذر شفافیت فرایندها

شفافیت فرایندها یکی از کارآمدترین ابزارهای موقعیت‌مدار برای کاهش امکان ارتکاب فساد اداری است؛ زیرا با افزایش قابلیت مشاهده تصمیمات و کاهش سود بزه‌کار، فرصت‌های پیش‌جنایی محدود می‌شود. کنوانسیون مریدا در ماده ۱۰ بر انتشار منظم اطلاعات اداری و گزارش‌های دوره‌ای تأکید کرده و «قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات» نیز در فصل سوم مؤسسات عمومی را مکلف کرده است هر سال اهداف، ساختار، مراحل ارائه خدمات، انواع اسناد، شیوه‌های دسترسی و سازوکارهای مشارکت و شکایت را اعلام کنند. قانون ارتقای سلامت اداری نیز با الزام دستگاه‌ها به

اطلاع‌رسانی مأموریت‌ها (ماده ۳)، ارائه داده‌های فعالیت‌های اقتصادی (ماده ۴)، ایجاد بانک قراردادهای و شفاف‌سازی رویه‌ها (ماده ۸)، نظارت بر فعالیت‌های اقتصادی نهادها (ماده ۹) و آموزش عمومی (ماده ۳۱)، پیام بازدارنده‌ای مبنی بر نظارت مستمر و افزایش احتمال کشف جرائم مالی ارسال می‌کند؛ هرچند با محدودسازی دامنه شفافیت، کارایی این سازوکار کاهش یافته است.

– نهادهای مستثنا از حسابرسی و شفافیت

مطابق ماده ۳ قانون ارتقای سلامت، دسترسی شفاف شهروندان به فرایندها و مراحل تصمیم‌گیری دستگاه‌های دولتی الزام‌آور است و بخشی از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محسوب می‌شود. منشور حقوق شهروندی، سلامت اداری و شفافیت را به‌عنوان جلوه‌های کلیدی حقوق شهروندان تعیین کرده است. نامه ۵۳ امام علی (ع) در نهج‌البلاغه و بند ۷ فرمان هشت ماده‌ای ۱۳۸۰، مسئولیت‌پذیری و عدم استثنا در مبارزه با فساد را تصریح می‌کنند. با این حال، بند «ب» ماده ۲ قانون ارتقای سلامت، شمول دستگاه‌های زیر نظر رهبری، آستان‌ها و ستاد اجرایی را موقوف به موافقت کرده و موجب محدودیت شفافیت در قراردادهای کلان غیرنظامی می‌شود. این اقدام نه‌تنها با اصل برابری مغایرت دارد، بلکه پیام پیشگیرانه بازسازی اعتماد جامعه را کاهش داده و اثر بازدارنده قانون را تضعیف می‌کند.

۲-۳. راهبردهای عدالت‌سنجشی در پیشگیری از فساد اداری با تأکید بر قانون ارتقا سلامت اداری

۱-۲-۳. خنثی‌سازی محاسبه‌گری افراد

این ایده ریشه در علم اقتصاد دارد و فرض می‌کند انسان‌ها با انگیزه کسب حداکثر سود و بر اساس عقلانیت شخصی، کنش‌های خود را سامان می‌دهند (Ooms, 2000: 3). در علوم اجتماعی نیز این نظریه بر این پیش‌فرض استوار است که کنشگران با تمرکز بر

منافع حاصل از تعاملات اجتماعی، تصمیمات خود را جهت حداکثر بهره‌مندی تنظیم می‌کنند (Feeley & Simon, 1992:6). در حقوق کیفری، این رویکرد بیان می‌کند که بزهکاران محاسبه‌گرانه عمل می‌کنند و ارتکاب جرم زمانی رخ می‌دهد که منافع بیش از هزینه‌ها و مخاطرات احتمالی باشد (Siegel, 2011: 84). عوامل فردی مانند اهداف شخصی و عوامل وضعی شامل آماج مناسب، تدابیر امنیتی و حضور پلیس در تصمیم‌گیری بزهکار مؤثر است؛ بنابراین، یکی از راهبردهای جرم‌شناسی مدیریتی در کنترل فساد، افزایش هزینه ارتکاب جرم و کاهش سود بالقوه است تا بزهکاران بالقوه عمل مجرمانه منصرف شوند. این نگاه با محاسبات ریسک محور در نظریه عقلانیت جنایی پیوند مستقیم دارد و شفاف‌سازی، نظارت و پیامدهای کیفری مشخص، به‌عنوان ابزارهای بازدارنده عمل می‌کنند.^۱ بر این اساس با احیای این اندیشه، بزهکاران بالقوه قبل از ارتکاب جرم با تحلیل‌های ریسک محور، میزان خطرات احتمالی ناشی از ارتکاب بزه را موردبررسی قرار داده و در صورت بالا بودن میزان خطرات، از ورود به دنیای مجرمیت پرهیز نمودند. در تحلیل ریسک‌محور، منافع حاصل از رفتار مجرمانه می‌تواند شامل تحصیل کالای مادی مانند پول یا دریافت مابه‌ازای غیرمادی باشد که موجب رضایت ناشی از عمل مجرمانه یا همان تحقق ترجیحات فرد مجرم می‌شود. هزینه‌ها نیز مخارج لازم برای ارتکاب جرم مانند هزینه تهیه اسلحه یا سایر ابزارها، هزینه فرصت زمان اختصاص داده شده برای انجام جرم و هزینه مورد انتظار ناشی از احتمال دستگیری و مجازات است (Posner, 2003: 219). به همین ترتیب، بزهکار بالقوه نیز سودها و هزینه‌های ناشی از فعالیت قانونی را در مقابل سودها و هزینه‌های ناشی از فعالیت غیرقانونی که هر دو مستلزم صرف زمان هستند، قرار می‌دهد و بعد

۱. مطالعات مستند به یافته‌های میدانی و تجربی در مقاله مشهور رابرت مارتینسون/Robert Martinson در سال ۱۹۷۴ میلادی سیاست‌های اصلاح و درمان را در زندان‌های آمریکا بررسی و تأکید کرد که باوجود اعمال مدل‌های بالینی و پیشگیرانه، اکثریت زندانیان آمریکا پس از آزادی مجدد مرتکب جرم شدند و لذا سیاست‌های اصلاح و درمان هیچ اثربخشی نداشته است (Martinson, 1974).

تصمیم‌گیری می‌کند. دانشوران رویکرد اقتصادی به حقوق معتقدند، شدت^۱ و قطعیت^۲ مجازات از عواملی مهم در میزان ارتکاب جرم هستند و با افزایش هر یک از آن‌ها از میزان جرم کاسته خواهد شد. باین‌حال به نظر می‌رسد بزهکاران بالقوه فساد اداری در ارزیابی‌های ریسک محور خود پیش از ارتکاب فساد به شدت و قطعیت مجازات اکتفا نمی‌کنند؛ بلکه ابعاد دیگر عملکرد نظام عدالت کیفری از جمله احتمال کشف فساد، احتمال تعقیب و احتمال رسیدگی و محکومیت را نیز در محاسبه ریسک محور خود لحاظ می‌نمایند. بر این اساس چنانچه با ارزیابی مبتنی بر سنجش هزینه فایده بزهکار، میزان احتمال کشف، تعقیب و محکومیت فساد اداری توسط کنشگران عدالت کیفری بالا باشد از ارتکاب آن انصراف می‌دهد.

۳-۲-۲. نهادسازی و تخصص گرایی در کشف و شناسایی خطر فساد

کشف جرم آغازین مرحله فرایند رسیدگی کیفری است و اقدامات آن تأثیر بنیادین بر فرآیند رسیدگی و هدایت آن به سمت محکومیت یا برائت متهم دارد. اهمیت این مرحله ایجاب می‌کند که نهادی مستقل از سایر نهادها با کار ویژه کشف جرم ایجاد شود که مسئولیت اجرای کلیه اقدامات مرتبط با کشف جرم را به صورت حرفه‌ای و تخصصی بر عهده گیرد. اهمیت این اقدام از این منظر است که به هر میزان که نهاد کشف جرم، در برابر سایر قوا مستقل باشد، در تصمیمات از آن‌ها متأثر قرار نمی‌گیرد. افزون بر آن، وجود نهاد مستقل برای کشف جرم، سمت متهمان، نوع جرائم، تحولات سیاسی، متغیرهای ایدئولوژیک در روند کشف جرم تأثیری نمی‌گذارد. در حالی که اگر قوه مجریه یا سایر قوا متولی کشف جرم باشند، از سویی احتمال اعمال نفوذ افزایش یافته و در پی آن برخی از جرائم کشف نشود. از سویی دیگر کشف جرم به ابزار و مستمسکی برای سرکوب برخی فعالیت‌های سیاسی و جناحی تبدیل می‌شود.

-
1. Severity
 2. Certainty

همچنین در صورت فقدان نهاد مستقل، اختیارات کشف جرم به سایر نهادهای عدالت کیفری تفویض می‌شود و از این رهگذر احتمال اقدامات جانب‌دارانه به نفع گروه‌های سیاسی و جناحی افزایش می‌یابد و پرونده از مسیر درست منحرف می‌شود؛ زیرا نفوذ به یک نهاد در الگوی تجميع اختیارات کشف جرم به مراتب راحت‌تر از نفوذ بر چند نهاد مستقل در الگوی توزیع اختیارات به نهادهای مستقل است (افراسیابی و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۱۶-۲۲۰). با این حال در نظام حقوقی ایران مطابق ماده ۲۲ قانون آیین دادرسی کیفری کشف جرم بر عهده نهاد عمومی دادسرا قرار گرفته است.^۱ در این جهت، کشف جرم به نهاد دادسرا واگذار شده و در عمل توسط ضابطان دادگستری انجام می‌شود. در هر دو صورت نهاد مستقل کشف جرم به رسمیت شناخته نشده است؛ زیرا دادسرا به عنوان یک نهاد عام، وظایف متعددی را بر عهده دارد که تنها یکی از آن وظایف کشف جرم است. با این حال در حوزه فساد اداری اکنون این سازمان‌های تخصصی وجود دارد که باید با شبکه‌سازی و انسجام‌بخشی بهبود پیدا کنند.

۳-۲-۳. حمایت از افشاگری و الزام به گزارش‌دهی فساد

تشویق افراد مطلع به گزارش‌دهی فساد، از راهکارهای مهم کشف و شناسایی آن محسوب می‌شود، اما افشاگران در معرض تهدیدهای جدی جسمی، روانی، شغلی، مالی، حیثیتی و اجتماعی قرار دارند که اغلب خانواده آنان را نیز در برمی‌گیرد. افشای هویت این افراد توسط رسانه‌ها یا نهادهای قدرت، با برچسب‌هایی مانند «خیانت» و «عدم وفاداری»، امنیت و زندگی آن‌ها را تهدید می‌کند. حتی در برخی کشورها، افشاگر بدون زیان مادی ممکن است مجازات سنگین دریافت کند. از سوی دیگر شکایت ارباب رجوع

۱. این ماده مقرر می‌دارد: «به منظور کشف جرم، تعقیب متهم، انجام تحقیقات، حفظ حقوق عمومی و اقامه دعوای لازم در این مورد، اجرای احکام کیفری، انجام امور حسبی و سایر وظایف قانونی، در حوزه قضائی هر شهرستان و در معیت دادگاه‌های آن حوزه، دادرسی عمومی و انقلاب و همچنین در معیت دادگاه‌های نظامی استان، دادرسی نظامی تشکیل می‌شود.»

و مردم از کارمندان اداری به مقام مافوق آنان یکی دیگر از ابزارهای نظارت سلسله مراتبی است که از طریق آن مقام مافوق از کیفیت عمل مادون آگاه می‌شود و می‌تواند از طریق دادن دستورهای اداری اعمال نظارت نماید و رفتار او را اصلاح نماید (ماده ۴۱ قانون مدیریت خدمات کشوری) (امامی و دهقان، ۱۳۹۲: ۱۳-۱۴).

تحقیقات نشان داده است که فشار روانی و اجتماعی افشاگران می‌تواند منجر به افسردگی و افکار خودکشی در بیش از ۱۰ درصد آن‌ها شود (Lennane, 1993: 667-670, Bjørkelo, 2013: 306-326). کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مقابله با فساد، در ماده ۳۲ و ۳۳ بر حمایت از گزارش دهندگان تأکید دارد.

در نظام حقوقی ایران، تنها ماده ۲۶ قانون ارتقا سلامت، تشویق محدود پیش‌بینی کرده و افشاگران برای حفظ هویت، از رمزگذاری و انتشار محتوا با نام مستعار استفاده می‌کنند. «تُر»^۱ یکی از در دسترس‌ترین شبکه‌های با قابلیت گمنام ماندن است که افشاگران سراسر دنیا از آن استفاده می‌کنند. واقع این است که اگر بنا بر به کارگیری ابزار افشاگری برای مقابله با فساد باشد، طراحی، کشف، به کارگیری و معرفی این قبیل نرم‌افزارها یکی از لوازم و پیش‌شرط‌های آن است؛ امری که تاکنون در ایران به‌طور عملیاتی مورد اقبال قرار نگرفته است. از سوی دیگر، الزامی شدن گزارش دهی فساد می‌تواند این ظرفیت را از قوه به فعل درآورد. اگرچه اعلام جرم از نوع تکلیفی بودن باعث تقویت حمایت از اقشار مختلف جامعه می‌شود، متأسفانه در حقوق ایران چنین تکلیف موسعی برای شهروندان به‌ویژه در رابطه با فساد وجود ندارد. تنها در برخی موارد، مقامات و مسئولان دولتی مکلف به گزارش جرم و فساد شده‌اند. ماده ۶۰۶ قانون تعزیرات ۱۳۷۵ رؤسا و مسئولان سازمان‌ها و مؤسسات موضوع ماده ۵۹۸ آن قانون را مکلف به اعلام جرم نموده و برای متخلف مجازات حبس از شش ماه تا دو سال و انفصال موقت از خدمت در نظر گرفته است، لیکن این تکلیف ناظر به موارد

1. Tor

اطلاع یافتن مقامات مذکور از وقوع جرائم ارتشا کلاهبرداری، اختلاس و یا تصرف غیرقانونی و یا جرائم موضوع مواد ۵۹۹ و ۶۰۳ قانون مذکور است. ظرفیت دیگر در این زمینه، تبصره ماده ۱۳ قانون ارتقا سلامت اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰ است که مقرر می‌دارد: «هر یک از کارکنان دستگاه‌های موضوع این قانون که در حیطه وظایف خود از وقوع جرائم مذکور در دستگاه متبوع خود مطلع شود مکلف است بدون اطلاع سایرین مراتب را به صورت مکتوب و فوری به مسئول بالاتر و یا واحد نظارتی گزارش نماید در غیر این صورت مشمول مجازات فوق می‌شود.»

جدول ۲: چارچوب شاخص‌های مدیریت غیر کیفری خطر فساد اداری

دسته شاخص	فاکتور / متغیر	توضیح / مقوله	داده / نحوه سنجش
ارزیابی ریسک محاسبه‌گری	احتمال کشف فساد	میزان ریسک شناسایی و کشف رفتار مجرمانه	درصد / شاخص کمی
	احتمال تعقیب و رسیدگی	احتمال ورود به فرایند قضایی بعد از کشف	درصد / شاخص کمی
	احتمال محکومیت	نرخ موفقیت اقدامات کیفری در صدور حکم	درصد / شاخص کمی
هزینه فایده ارتکاب فساد	منافع غیر مشروع	سود مادی و غیرمادی حاصل از فساد	کمی / توصیفی
	هزینه ارتکاب فساد	هزینه‌های مستقیم، شامل ریسک مجازات و دستگیری	کمی / توصیفی
راهبردهای پیشگیرانه	افزایش شفافیت فرایندها	کاهش فرصت‌ها و فضاها برای فساد	بله/خیر / توصیفی
	آموزش آگاهی بخشی	ارتقای شناخت کارکنان نسبت به پیامدهای فساد	بله/خیر / توصیفی

نظارت و کنترل داخلی	وجود سازوکارهای نظارتی برای کاهش تخلفات	بله/خیر/ توصیفی
سازوکارهای حمایت از افشاگران و گزارش دهی	حمایت و حفاظت از افشاگر تضمین امنیت فیزیکی، روانی و حرفه‌ای افشاگران	بله/خیر/ توصیفی
الزام به گزارش دهی	میزان پوشش قانونی تکلیف گزارش دهی فساد توسط کارکنان و مقامات	بله/خیر/ توصیفی

منبع: نگارندگان

قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ نیز در ماده ۲۹ دامنه جرائمی را که برخی کارکنان مکلف به اعلام و اطلاع‌رسانی، در جرائم غیرقابل‌گذشت هستند به کل جرائم ارتكابی در حوزه کاری آنان گسترش داده است: «هرگاه مقامات و اشخاص رسمی از وقوع یکی از جرائم غیرقابل‌گذشت در حوزه کاری خود مطلع شوند مکلف‌اند موضوع را فوری به اطلاع دادستان برسانند». درمجموع باید گفت که تکلیف و الزام به گزارش جرم به‌طور کلی و گزارش فساد به‌طور خاص در قوانین ایران بسیار محدود در نظر گرفته شده است و از یک‌سو دامنه موضوعی آن و جرائم و مفاسدی که گزارش دهی آن الزامی است، محدود است و از سوی دیگر دامنه این تکلیف، شهروندان را در برنمی‌گیرد بلکه ناظر بر مقامات مسئول است.

با توجه به مباحث پیشین، شاخص‌های استخراج‌شده از ادبیات عدالت‌سنجشی و مدیریت ریسک، امکان ارزیابی دقیق‌تری از کارآمدی سازوکارهای مقابله با فساد اداری را فراهم ساختند. در این مرحله، برای آنکه تحلیل نظری با مصادیق اجرایی پیوند یابد، ضرورت داشت مؤلفه‌های اصلی در دو حوزه پیشگیری و تدابیر غیر کیفری مدیریت خطر فساد در قالب یک چارچوب مقایسه‌ای دسته‌بندی شود. جدول دوم، این هم

سنجی را با تمرکز بر نقاط قوت و محدودیت‌های هر رویکرد ارائه کرد و بدین‌وسیله زمینه مناسب برای تبیین جمع‌بندی نهایی و نتیجه‌گیری فراهم شد.

فرجام سخن

نظریه عدالت سنجشی در گفتمان پسامدرن، انسان را کنشگری آگاه، مسئول و مختار در تصمیم‌گیری می‌بیند و با بهره‌گیری از ابزارهای علمی و آماری، امکان شناسایی و مدیریت خطر جرم را فراهم می‌آورد. در این چارچوب، جرم به‌عنوان پدیده‌ای سیال و پیوستاری در نظر گرفته می‌شود که با استفاده از روش‌های علمی، کنشگران پرخطر و کم‌خطر تفکیک و پیش‌بینی می‌شوند. تمرکز این رویکرد بر ابزار شناسی انسان، ظرفیت‌های تفکر، آگاهی و استقلال وی را محدود می‌کند و کنشگر را در نقش عاملی برای تحقق حداکثر سود قرار می‌دهد. قواعد ایجادشده در این نظام، بر آرمان‌های انسانی مانند آزادی و عدالت اولویت دارند و ممکن است با تشدید بروکراسی و کاغذبازی، بهره‌وری فرایندهای اداری و اجتماعی را کاهش دهند. در حوزه پیشگیری وضعی، قانون ارتقا سلامت اداری با تأکید بر کاهش فرصت‌های پیش‌جنایی و افزایش هزینه ارتکاب فساد، سازوکارهای عینی و فناورانه‌ای فراهم کرده است. ماده ۳ به اطلاع‌رسانی الکترونیکی و ثبت قراردادها، ماده ۴ به پوشش نقاط آسیب‌پذیر، ماده ۹ به نظام جامع مالیاتی، ماده ۱۲ به حدنگاری، ماده ۲۱ به امنیت فضای مجازی و ماده ۳۲ به بهره‌گیری از ظرفیت نهادهای نظارتی اختصاص یافته است. شفافیت در فعالیت‌های متصدیان، دسترسی عمومی به اطلاعات و انتشار گزارش‌های دوره‌ای (ماده ۱۰ کنوانسیون میریدا و فصل سوم قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات) موجب محدودسازی فرصت‌های پیش‌جنایی، افزایش احتمال کشف فساد و بازسازی اعتماد عمومی شده است. با توجه به ظرفیت‌های موجود، پیشنهاد می‌شود حمایت قانونی و عملی از افشاگران و اطلاع‌دهندگان گسترش یابد و زمینه شفافیت به‌تدریج به همه نهادها، ازجمله زیر نظر مقام رهبری و سازمان‌های اقتصادی و عمومی، توسعه یابد تا

کارآمدی پیشگیری وضعی، اعتماد عمومی و مشارکت شهروندان در فرآیندهای اداری
بیش‌ازپیش تقویت شود.

تعارض منافع: این مقاله مشمول هیچ‌گونه تعارض منافع نیست.

اصول اخلاقی: نویسندگان مقاله، تمام مسائل اخلاق در پژوهش را که شامل پرهیز از سرقت ادبی، انتشار و یا ارسال بیش از یک‌بار مقاله، تکرار پژوهش‌های دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش‌شوندگان است، رعایت کرده‌اند. تالیف این مقاله به هوش مصنوعی داده نشده است.

منابع

- آقا بابایی، حسین (۱۳۸۹). قلمرو/امنیت در حقوق کیفری، تهران: سازمان انتشارات فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- ابراهیمی، شهرام (۱۳۹۳). جرم‌شناسی پیشگیری، جلد اول، چاپ سوم، تهران: نشر میزان.
- احمدی، بابک (۱۳۸۲). هایدگر و پرسش‌های بنیادین، تهران: نشر مرکز.
- افراسیابی، علی و علایی، حسین (۱۳۹۸). استقلال نهاد کشف جرم در نظام رسیدگی کیفری ایران، پژوهش‌های دانش/انتظامی، ۲۱ (۳)، ۲۴۰-۲۱۳.
- الهام، غلامحسین و دانش نازی، حمیدرضا (۱۳۹۳). تأملی بر نظریه‌گزینش حسابگرانه: بنیان‌ها و قلمرو، مطالعات تحول در علوم انسانی، ۲، ۶۸-۴۵.
- امامی، محمد و استوار سنگری، کوروش (۱۳۹۶). حقوق/اداری، تهران: انتشارات میزان.
- امامی، محمد و دهقان، فرشته (۱۳۹۲). نظارت درونی سلسله مراتبی بر دستگاه‌های اداری در نظام حقوقی ایران، مطالعات حقوقی، ۵ (۱)، ۱-۲۴.
- بابایی، محمدعلی و انصاری، اسماعیل (۱۳۹۳). تحلیل اقتصادی پیشگیری از جرم، مطالعات حقوقی، ۶ (۱)، ۶۰-۳۱.
- باصری، بابک (۱۳۹۸). جستاری بر مفهوم عدالت اداری، تحقیقات حقوقی، ۸۸، ۲۸۹-۳۱۴.
- بکاریا، سزار (۱۳۹۸). رساله جرائم و مجازات‌ها، ترجمه محمدعلی اردبیلی، تهران: انتشارات میزان.
- پاک‌نهاد، امیر (۱۳۸۷). سیاست جنایی ریسک ملار، تهران: میزان.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۵). گفتمان، یادگفتمان و سیاست، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

- تونری، مایکل (۱۳۸۷). کیفرهای اجتماع محور در ایالات متحده آمریکا، ترجمه مینا صدیق فر، مجله حقوقی دادگستری، ۶۴، ۱۹۱-۲۲۰.
- جزایری، سید عباس و قانلی، امیر (۱۴۰۰). جرم شناسی بالینی و جایگاه آن در حقوق کیفری ایران، فقه و حقوق نوین، ۵، ۸۹-۱۱۳.
- حبیبی، نادر (۱۳۸۵). فساد اداری: عوامل مؤثر و روش های مبارزه، تهران: مؤسسه انتشاراتی فرهنگی وثقی.
- حسینی، جلال الدین، میر خلیلی، سید محمود و نظری نژاد، محمدرضا (۱۴۰۰). رهیافت مدیریت ریسک جرم و جلوه های آن در نظام عدالت کیفری ایران، پژوهش نامه حقوق کیفری، ۱۲ (۱)، ۲۷-۵۲.
- دارابی، شهرداد (۱۳۹۷). تحول راهبردی پیشگیری از جرم در مدل مردم سالاری سیاست جنایی، دیدگاه های حقوق قضایی، ۸۳، ۵۵-۷۳.
- رضوانی، سوده (۱۳۹۱). مدیریت انسان مدار ریسک جرم، تهران: میزان.
- ساریخانی، عادل و اکرمی سراب، روح الله (۱۳۹۲). کارکردهای پیشگیرانه شفافیت در سیاست جنایی، مجله حقوقی دادگستری، ۷۷ (۸۲)، ۹۱-۱۱۶.
- سبحانی، حسین (۱۴۰۴). رویکرد ریسک پایه ناظر بر عواید مجرمان در پرتو مطالعه تطبیقی و استانداردهای FATF، مطالعات حقوقی، ۱۷ (۱)، ۱۵۷-۱۹۹.
- سرداری، احمد (۱۳۸۰). رویکردی به ساختارهای اداری کشورهای در حال توسعه: بررسی آسیب شناسی اداری، دومین همایش علمی و پژوهشی نظارت و بازرسی سازمان بازرسی کل کشور، تهران: دانشگاه تهران.
- شامبیاتی، هوشنگ (۱۳۸۹). جرائم علیه اموال و مالکیت، تهران: انتشارات فروزش.
- صادق نژاد نائینی، مجید (۱۳۹۳). مطالعه جرم شناختی جرائم اشخاص حقوقی حقوق خصوصی: از علت شناسی تا پیشگیری، رساله دکتری، دانشگاه شهید بهشتی.
- عباس زاده، میر محمد (۱۳۷۸). مسائلی در مدیریت دولتی ایران، ارومیه: انتشارات دانشگاه ارومیه.
- عباس زادگان، سید محمد (۱۳۸۳). فساد اداری، تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۹۱). اعمال حقوقی، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- ماری، فیلی (۱۳۸۳). کیفر و مدیریت خطرها: به سوی عدالتی محاسبه گر در اروپا، ترجمه حسن کاشفی اسماعیل زاده، مجله حقوقی دادگستری، ۴۸-۴۹، ۳۳۶-۳۶۴.
- موسوی فرد، سید محمدرضا و شمسی زاد، زهرا (۱۴۰۰). فساد و تخلفات اداری در ایران با تأکید بر آموزه های حقوق کیفری و جامعه شناسی جنایی، آر، ۸، ۱۳۱-۱۵۸.

- موسی زاده، رضا (۱۳۸۸). حقوق اداری، تهران: انتشارات میزان.
- منوچهری نائینی، غزاله (۱۳۸۹). بررسی حقوقی-جرم‌شناختی ماده ۴۸ مکرر قانون مجازات اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۸). کیفر شناسی نو-جرم‌شناسی نو: درآمدی بر سیاست جنایی مدیریتی خطر مدار، تازه‌های علوم جنایی، مجموعه مقاله‌ها، چاپ اول، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۹۱). درآمدی بر پژوهش در نظام عدالت کیفری: فرصت‌ها و چالش‌ها، فصلنامه قضاوت، ۷۷، ۵۲-۵۴.
- هانتینگتون، ساموئل (۱۳۷۰). سازمان‌های سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علم.
- هایدگر، مارتین (۱۳۷۹). درآمدی بر وجود و زمان، ترجمه منوچهر اسدی، تهران: پرسش.

References

- Abbaszadeh, M. M. (1999). *Issues in public administration management in Iran*, Urmia: Urmia University Press. [In Persian]
- Abbaszadeh, S. M. (2004). *Administrative corruption*, Tehran: Cultural Research Office. [In Persian]
- Afrasiabi, A. & Alaei, H. (2019). Independence of the crime detection institution in Iran's criminal procedure system, *Journal of Law Enforcement Studies*, 21(3), 213-240. [In Persian]
- Aghababaei, H. (2010). *The domain of security in criminal law*, Tehran: Organization for Islamic Culture and Thought Publications. [In Persian]
- Ahmadi, B. (2003). *Heidegger and fundamental questions*, Tehran: Markaz Publishing. [In Persian]
- Babaei, M. & Ansari, E. (2014). Economic analysis of crime prevention, *Journal of Legal Studies*, 6(1), 31-60. [In Persian]
- Baseri, B. (2019). An inquiry into the concept of administrative justice, *Legal Research Journal*, 88, 289-314. [In Persian]
- Beccaria, C. (2019). *On crimes and punishments* (M. A. Ardabili, Trans.), Tehran: Mizan Publications. [In Persian]
- Björkelo, B. (2013). Workplace bullying after whistleblowing: Future research and implications, *Journal of Managerial Psychology*, 28(3), 306-326. DOI: 10.1108/02683941311321178
- Brown, M. (1996). Serious offending and the management of public risk in New Zealand, *British Journal of Criminology*, 36(1), 18-36. DOI: 10.1093/oxfordjournals.bjc.a014068

- BS 7799-2:2002. (2002). *Information security management: Specification with guidance for use*, British Standards Institution.
- Chohlas-Wood, A. (2020). Understanding risk assessment instruments in criminal justice, *The Brookings Institution's Artificial Intelligence and Emerging Technology (AIET)*.<https://www.brookings.edu/articles/understanding-risk-assessment-instruments-in-criminal-justice/>
- Darabi, S. (2018). Strategic transformation of crime prevention in the criminal policy democracy model, *Judicial Law Perspectives*, 83, 55-73. [In Persian]
- Ebrahimi, S. (2014). *Preventive criminology* (Vol. 1, 3rd ed.), Tehran: Mizan Publishing. [In Persian]
- Elham, G. & Danesh Nazy, H. R. (2014). A reflection on rational choice theory: Foundations and scope, *Journal of Transformation Studies in Humanities*, 2, 45-68. [In Persian]
- Emami, M. & Dehghan, F. (2013). Hierarchical internal supervision over administrative bodies in Iran's legal system, *Journal of Legal Studies*, 5(1), 1-24. [In Persian]
- Emami, M. & Ostovar-Sangari, K. (2017). *Administrative law*, Tehran: Mizan Publications. [In Persian]
- Feeley, M. & Simon, J. (1992). The new penology: Notes on the emerging strategy of corrections and its implications, *Criminology*, 30(4), 449-474. DOI: 10.1111/j.1745-9125.1992.tb01112.x
- Guy, L. S., Sacker, I. K. & Warnken, W. (2012). Assessing risk of violence using structured professional judgment guidelines, *Journal of Forensic Psychology Practice*, 12(3), 47-49. DOI: 10.1080/15228932.2012.674471
- Habibi, N. (2006). *Administrative corruption: Influencing factors and methods of combat*, Tehran: Vathaghi Cultural Institute. [In Persian] DOI: 10.33945/SAMI/IJASHSS.2019.3.6
- Hamilton, M. (2016). Risk-needs assessment: Constitutional and ethical challenges, *American Criminal Law Review*, 52, 231-291. DOI: 10.2139/SSRN.2506397
- Hassani, J. D., Mirkhalili, S. M. & Nazarinjad, M. R. (2021). Crime risk management approach and its manifestations in Iran's criminal justice system, *Journal of Criminal Law Research*, 12(1), 27-52. [In Persian]
- Heidegger, M. (2000). *Introduction to Being and Time* (M. Asadi, Trans.). Tehran: Porsesh. [In Persian]
- Huntington, S. (1991). *Political organizations in societies changing* (M. Salasi, Trans.), Tehran: Elm Publications. [In Persian]

- Jazayeri, S. A. & Ghaedi, A. (2021). Clinical criminology and its position in Iranian criminal law, *Journal of Fiqh and Modern Law*, 5, 89-113. [In Persian]
- Jennings, W. G. (2006). Revisiting prediction models in policing: Identifying high-risk offenders, *American Journal of Criminal Justice*, 31(1), 35-50.
- Katouzian, N. (2012). *Legal acts*, Tehran: Sherkat Sahami Enteshar. [In Persian]
- Lennane, J. (1993). *Whistleblowing: A health issue*, *BMJ*, 307(6905), 667-670. Doi:10.1136/bmj.307.6905.667
- Manouchehri Naeini, G. (2010). *Legal-criminological study of Article 48 bis of the Islamic Penal Code*, Master's Thesis, Shahid Beheshti University. [In Persian]
- Mari, F. (2004). Punishment and risk management: Toward calculative justice in Europe (H. Kashefi Esmaeilzadeh, Trans.), *Journal of Judiciary Law*, 48-49, 336-364. [In Persian]
- Monahan, J. (1981). *The clinical prediction of violent behavior*, *National Institute of Mental Health, DHHS Publication No. (ADM) 81-921*, Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Mousavi-Fard, S. M. & Shamsizad, Z. (2021). *Corruption and administrative violations in Iran with emphasis on criminal law and criminology*, *Ara*, 8, 131-158. [In Persian]
- Mousazadeh, R. (2009). *Administrative law*, Tehran: Mizan. [In Persian]
- Najafi Abrandabadi, A. H. (2009). *Neo-punishment and neo-criminology: An introduction to risk-oriented managerial criminal policy*, *New Developments in Criminology*, 1st ed., Tehran: Mizan Legal Foundation. [In Persian]
- Najafi Abrandabadi, A. H. (2012). *An introduction to research in the criminal justice system: Opportunities and challenges*, *Ghazaavat Quarterly*, 77, 52-54. [In Persian]
- Paknahad, A. (2008). *Risk-based criminal policy*, Tehran: Mizan. [In Persian]
- Posner, R. (2003). *Economic analysis of law*, New York: Aspen Publishers. DOI:10.1002/9780470752135
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*, Oxford University Press.
- Razvani, S. (2012). *Human-oriented crime risk management*, Tehran: Mizan. [In Persian]
- Sadeghnejad Nayini, M. (2014). *Criminological study of crimes by legal persons in private law: From causation to prevention*, *Doctoral Dissertation*, Shahid Beheshti University. [In Persian]
- Sadraei, A. (2001). *Approach to administrative structures in developing countries: Administrative pathology study*, 2nd Scientific and Research

- Conference on Supervision and Inspection, University of Tehran. [In Persian]
- Sarikhani, A. & Akrami-Sarab, R. (2013). Preventive functions of transparency in criminal policy, *Journal of Judiciary Law*, 77(82), 91-116. [In Persian]
- Shambiyati, H. (2010). Crimes against property and ownership, Tehran: Foroozesh Publications. [In Persian]
- Slingeneyer, T. (2007). The new penology: A grid for analyzing the transformations of penal discourses, techniques and objectives, Vol. IV.
- Sobhani, H. (1404/2025). Risk-based approach to criminal returns: Comparative study and FATF standards, *Journal of Legal Studies*, 17(1), 157-199. [In Persian] Doi:10.22099/jls.2023.46388.4876
- Tajik, M. R. (2006). *Discourse, counter-discourse, and politics*, Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Tonry, M. (2008). Community-oriented punishments in the United States (M. Sediqfar, Trans.), *Judiciary Law Journal*, 64, 191-220. [In Persian]

Laws and Regulations

- Universal Declaration of Human Rights (1948). Article 11.
- Cairo Declaration on Human Rights in Islam (1990). Article 19.
- United Nations Convention against Corruption (UNCAC) (2003). Articles 5, 7, 9, 10, 32, 33.
- Constitution of the Islamic Republic of Iran (1979). Articles 36, 142.
- Islamic Penal Code of Iran (2013).
- Criminal Procedure Code of Iran (2013).
- Civil Service Management Law of Iran (2007).
- Law on Promoting Administrative Health and Combating Corruption of Iran (2011).
- Law on Promoting Administrative Health and Combating Corruption of Iran (2020 Amendments).
- Law on Processing the Assets of Officials, Authorities and Agents of the System of Iran (2015).
- Law on Publication and Free Access to Information of Iran (2009).
- General Policies of the Administrative System of Iran (2010). Communicated by the Supreme Leader.
- Eight-Article Decree of Imam Khomeini (1982). Paragraph 7.
- Letter 53 of Nahj al-Balagha (Imam Ali AS).

